

intressanta inblickar i den samiska historien och kulturen. Bokens dialog mellan svenska och samiska perspektiv och källor visar på ett fruktbart sätt att skriva om olika urfolks relationer till koloniala aktörer och nationella majoritetsbefolkningar i historien. På så sätt manar boken till efterföljd.

Intresset för samisk historia och kultur har under senare år varit mycket starkt i Sverige, och *Herrarna satte oss hit* ligger i det sammanhanget helt rätt i tiden. Ironiskt nog har samtidigt en nutida svensk myndighet, Skolverket, föreslagit för regeringen att stryka det delmoment om samernas och andra nationella minoriteters historia som i den hittillsvarande kursplanen i historia för grundskolan ingår i momentet "Demokratisering och ökad globalisering, cirka 1900 till nutid". I sitt remissvar till Skolverket uttryckte Svenska Historiska Föreningen stark kritik mot förslaget och påtalade risken att historieundervisningen därmed "förskjuts i en etnonationalistisk riktning där nationalstaten och det svenska inte problematiseras i tillräcklig utsträckning".⁸ Skolverket valde dock att inte beakta den synpunkten i sitt slutgiltiga förslag.

I det sammanhanget är det svårt att tänka sig en mer angelägen bok än *Herrarna satte oss hit*. Den rekommenderas starkt för såväl handläggarna på Skolverkets läroplansavdelning som för lärare och elever i ungdomsskolan. Labbas bok kan också med fördel läsas av alla som betvivlar att Sveriges och andra nordiska nationalstaters politik gentemot samerna i modern tid var en form av kolonialism.

Linnéuniversitetet

STEFAN AMIRELL

Tom Ericsson, *Svenskarna i sekelskiftets Paris* (Umeå: Umeå universitetsbibliotek 2019). 153 s.

Tom Ericssons forskningsrapport om svenskar som utvandrade till Paris runt sekelskiftet 1900 är ett bidrag till svensk migrationshistoria. Den visar att det vid sidan av de stora flödena av svenska migranter till Amerika, som lämnade landsbygden för att arbeta i samma eller i närliggande verksamhet, fanns det en annan form av migration inom Europa. Den handlade först och främst om att förkovra sig i ett hantverksyrke. Karriärsmigration, en term lånad från Charles Tillys migrationsforskning, kallar Tom Ericsson det. Hans slutsats är att hantverkare fortfarande gjorde en traditionell gesällvandring, trots att skräväsendet var avskaffat. Forskningsrapporten bidrar

8. Svenska Historiska Föreningen till Skolverkets läroplansavdelning, Remissvar till Skolverket med anledning av förslaget till ny kursplan i historia för grundskolan, 21 oktober 2019.

alltså också med kunskap om hantverkaryrkena i det moderna samhället.

Svenskarna i sekelskiftets Paris gör djupdykningar i några av migrantgruppernas liv i Paris. Utöver hantverkarna undersöks också företagarna och bokhållarna. Med hjälp av forskning om Paris historia och forskning om migration till Paris, kan Tom Ericsson ge en detaljerad bild av de villkor som svenskarna mötte i Paris. Han undersöker också de svenska migranternas integration i det franska samhället genom de äktenskap som registrerades av den svenska församlingen i Paris.

Den undersökta perioden, från sent 1870-tal till cirka 1910, motiveras å ena sidan av möjligheten att jämföra med de stora migrationsströmmarna till Amerika och å andra sidan av att svenska församlingen i Paris började föra kyrkböcker 1878. Studien avslutas åren före första världskriget av hänsyn till eventuella nu levande släktingar till de personer som Tom Ericsson hämtar uppgifter om i arkiven.

Under den studerade perioden utvandrade som högst ett femtiotal personer per år till Frankrike, något fler kvinnor än män, de flesta ensamstående. Majoriteten var unga och kom från städerna. Efter några år i Paris återvände de till Sverige och samma miljö som de lämnat. Underlaget för undersökningen består av svenska kyrkböcker och dylikt, kyrkböckerna från den svenska församlingen i Paris, fransk folkbokföring, ansökningar om franskt medborgarskap samt andra franska källor. Den viktigaste källan för hur migranternas tillvaro i Paris utvecklade sig är den svenska församlings kyrkböcker.

När det kommer till frågan hur väl kyrkböckerna synliggör de svenska invandrarna skriver Tom Ericsson: "I förhållande till antalet utvandrare till Frankrike i den officiella statistiken var det mindre än hälften som återfinns i den svenska församlingens i Paris inflyttnings- och husförhörslängder." Han anger därefter antalet utvandrare till Frankrike enligt statistiken till 687 kvinnor och 612 män under den period han studerar, samt antalet inskrivna i församlingen under samma period till 566 kvinnor och 498 män. Stämmer siffrorna var det ju runt 80 procent av invandrarna som gick med i församlingen och inte färre än hälften som anges i citatet. Här har antingen undertecknad läst fel eller så har författaren uttryckt sig oklart. Det vore hur som helst bra med ett förtydligande.

Konstnärerna undantagna, för som Tom Ericsson skriver är de svenska konstnärerna som flyttade till Paris väl undersökta, får läsaren av rapporten goda insikter i hur många av de svenska migranterna kan ha framlevt sina år i Paris.

Hantverkare tycks till en början ha bosatt sig i kvarter där andra svenskar bodde, om de inte helt enkelt tog över ett möblerat rum som någon annan svensk som anlant tidigare. Senare återfinns en del i de kvarter där deras

specifika hantverk utövades och ibland flyttade de in hos sin arbetsgivare. Det vanligaste hantverket var skrädderi, följt av andra hantverk med anknytning till beklädnad. För hantverkarna lockade högre löner och möjligheten att avancera i yrket i Paris samtidigt som Stockholm under den här perioden hade en nedgång i skrädderiverksamheten.

Tom Ericsson nämner inte hur många kvinnor som ingår i hantverkargruppen men de hantverkare han lyfter fram och följer så gott det går genom arkiven är främst män. Detsamma tycks gälla företagarna och bokhållarna. Kvinnorna återfinns i kategorin arbetare och som tjänarinnor i privathem. Det ska sägas att underlaget för yrkeskategorierna framstår som ganska osäkert eftersom det bygger på uppgifter om 513 individer vars yrken omnämns i svenska församlingens in- och utflyttningslängder samt husförhörslängd. Antalet individer för vilka det finns yrkesuppgifter är alltså klart färre än antalet personer som var inskrivna i församlingen. Tar vi i beaktande det faktum att majoriteten av de svenska invandrarna var ensamstående betyder det alltså att kvinnors arbete bör ha underrapporterats, något som Tom Ericsson också understryker.

Tyvännr undersöker inte Tom Ericsson i någon högre grad de svenska kvinnor som migrerade till Paris, vare sig de yrkesarbetade eller inte. Han nämner att de som var tjänarinnor många gånger arbetade i svenska familjer. Så mycket mer får vi inte veta. Kanske beror det på källäget. Frågan diskuteras tyvärr inte. Detsamma gäller kategorin arbetare där kvinnor som var sömmerskor ingick. Varför Tom Ericsson inte har studerat dessa på samma sätt som han följer flera män som var skraddare framgår inte heller. Det fanns även några akademiskt utbildade svenska kvinnor i Paris. De var verksamma som sjukgymnaster, ett arbete som enligt Ericsson inte var öppet för dem på samma sätt i Sverige. Kvinnorna som inte var yrkesverksamma undersöks inte alls. Med hjälp av den svenska välgörenhetsverksamhet som omnämns i rapporten hade kanske fler kunnat få stiga fram och ge oss en bild vad tiden i Paris innebar för de svenska kvinnor som arbetade eller vistades där i några år. Fördjupade de sig också i sina respektive yrken eller hantverk och var deras migration en karriärmigration? Ägnade sig de gifta och bättre ställda kvinnorna åt välgörenhet och åt församlingen, eller stöttade de främst sina män och barn?

Till sist en kort reflektion över språkbruket. I sin studie använder Tom Ericsson först och främst begreppen utvandrare om de svenskar som sökte sig till Paris och invandrare när det befinner sig i Paris. För övrigt är begreppen migration och migranter ofta förekommande. Som läsare är det lätt att reagera på detta språkbruk. Att svenskar bor en tid utomlands för att arbeta, lära sig språk eller få unika yrkeskunskaper är en verklighet som vi känner igen från i dag men som vi sällan benämner vare sig utvandring eller

invandring. Vi tänker exempelvis inte på de svenska medborgare som reser till England, Frankrike eller USA för att arbeta som *au pair* som vare sig utvandrare, invandrare eller migranter. Kanske pekar det på att förståelsen av migration i dag är starkt färgad av de sociala, ekonomiska och politiska klyftorna i världen. Den som inte flyr från krig, nöd eller förtryck är inte migrant. Migranten är ett offer och aldrig aktör. Kanske är Tom Ericssons språkbruk och de reflektioner vi kan göra utifrån det minst lika givande som studien i övrigt. Det finns en form av historisk karriärmigration som fortfarande, mer än 100 år efter de svenska hembiträderna som utvandrade till Paris, är vanlig i Sverige och andra delar av den rika världen. Att tänka på den som en del av den globala migrationen är uppfriskande.

Stockholms universitet

ELISABETH ELGÅN

Clemens Maier-Wolthausen, *Zuflucht im Norden: Die schwedischen Juden und die Flüchtlinge 1933–1941* (Göttingen: Wallstein Verlag 2018). 321 s.

Den tyske historikern Clemens Maier-Wolthausen ger med sin monografi ett viktigt bidrag om de svenska judarnas hjälp till judiska flyktingar från Nazi-Tyskland – i praktiken rörde det sig främst om Mosaiska församlingen i Stockholms insatser. Församlingarnas hjälp var avgörande eftersom statlig flyktinghjälp helt saknades fram till 1939. Författaren betonar betydelsen av en fallstudie om Sverige eftersom flertalet judiska arkiv i Europa blev förstörda. En utgångspunkt har varit anklagelserna att församlingen i Stockholm hade kunnat göra mer. Det förvånar att Maier-Wolthausen inte tar avstamp i forskningsläget. Hit hör Pontus Rudbergs avhandling *The Swedish Jews and the Holocaust* (2015, och publicerad i bearbetad form 2017) – recenserad av Bernard Wasserstein i *Historisk tidskrift* 2016 – som till stora delar är ett parallellt arbete. Men också avhandlingarna av Malin Thor och Ingrid Lomfors om jordbruksutbildningen av judiska ungdomar, respektive om överflyttningen av barn till Sverige. Författaren känner till böckerna och ger en del referenser. Det förefaller som Maier-Wolthausen och Rudberg efterhand upptäckt att de ägnar sig åt ungefär samma ämne, och Rudberg tackas i efterordet.

Maier-Wolthausens resultat hamnar ofta nära Rudbergs, men med något annan tonvikt. Stort utrymme ägnas breven från enskilda judar om hjälp. De tusentals breven ger inblick i judarnas begränsade handlingsramar. Flertalet avvisades med ett standardsvar om att det var lönlöst att söka sig till Sverige, men ibland beviljades hjälp. Ett viktigt grepp i boken är att låta de stora sam-